

Fylkesmannen i
Telemark

REGIONALT NÆRINGSPROGRAM FOR TELEMARK 2015-2017

Fylkesmannen landbruksavdeling

15.02.2015

Regionalt næringsprogram (RNP) for Telemark 2015-17

Regionalt næringsprogram for Telemark 2015-17 rulleres etter behov og i tråd med endringer i politiske ramme for næringsutvikling i landbruket.

"Å produsere nok, trygg og variert mat av god kvalitet er den viktigste oppgaven landbruket løser for samfunnet" (Meld. St. 9 (2011-2012).

Landbruks- og matpolitikken trekker opp fire overordnede mål for produksjonen:

- Matsikkerhet
- Landbruk over hele landet
- Økt verdiskaping
- Bærekraftig landbruk.

Ny forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket ble fastsatt med dato 19.12.2014. Både de regionale BU- midler til utrednings- og tilretteleggingstiltak og sentrale BU- midler er tatt ut av BU-forskriften. Forvaltning av disse BU-midlene til utvikling og tilrettelegging gjør Fylkesmannen i henhold til det årlige fullmaktsbrevet fra Landbruksdirektoratet og i tråd med gjeldende regelverk.

Formålet med midlene til investering og bedriftsutvikling i landbruket er *å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskaping, samt bidra til sysselsetting, bosetting og et variert landbruk i alle deler av landet med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt o landbrukseiendommen spesielt.* jf. § 1 i forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket.

BU og BU-midler skal hovedsakelig brukes på prosjekt og tiltak knyttet til landbrukseiendommer. Fellesprosjekter der også personer og bedrifter uten landbrukstilknytning deltar, samt tiltak som fører til økt verdiskaping fra landbruket og landbrukstilknyttet virksomhet kan støttes med BU-midler til utvikling og tilrettelegging. Fylkesmannen i Telemark og Innovasjon Norge avd. Telemark samarbeider nært om forvaltning av bygdeutviklingsmidlene.

Det **regionale næringsprogrammet (RNP)** er retningsgivende for bruken av de økonomiske virkemidlene og øvrige ressurser hos Fylkesmannen og Innovasjon Norge. Prosjekt innenfor økologisk landbruk ivaretas og behandles jf prioriteringer innenfor BU-midler.

Innenfor rammer fastsatt ved jordbruksoppgjøret, statsbudsjettet og regionale næringsprogram kan **BU-midler i landbruket** gis til foretak i landbruket som støtte til:

- Utrednings- og tilretteleggingstiltak. (Vurderingskriterier for prioritering av prosjekt og tiltak: innovativ verdiskaping og entreprenørskap; lønnsomhet og markedsorientering; miljø og klima: bærekraftig tiltak og samarbeid og samfunnsnyten)
- Investeringer i forbindelse med oppgraderinger og modernisering av driftsapparatet.
- Utvikling av landbruksbaserte bygdenæringer.

I. Prioriterte satsingsområder, mål og strategier 2015-17

De forskjellige satsingsområder, mål og strategier som vil bli prioritert i perioden 2015-2017 vises i tabellen nedenfor. Gjennom dette ønsker vi å løse viktige utfordringer landbruket og landbruksbaserte næringen i Telemark stå ovenfor og bidra til positiv utvikling.

Prioriterte Satsingsområde 2015-17	Mål og strategier 2015-17
MÅL: En robust melk- og kjøttproduksjon	
1. Grovforetende husdyr: melk- og kjøttproduksjon	• Støtte tiltak som bidrar til produksjon av melk, lokalforedling av melkeprodukter og lokalomsetning av økologisk melk.
	• Bidra til bærekraftig kjøttproduksjon, utvikling av spesielle kjøttprodukter fra spesialiserte husdyrraser og Telemarksfe.
	• Stimulere til tiltak som fører til utvikling av økologisk grovfôr- og husdyrproduksjon med fokus på kvalitet.
	• Styrke grovforetende husdyr som ressurs i fylket.
MÅL: Økt produksjon for de næringsgrenene hvor Telemark har gode naturgitte fortrinn	
2. Planteproduksjon	• Bidra til produksjon (volum og kvalitet) av frukt og bær til både konsum og industri
	• Stimulere til nye arealer i produksjon av grønnsaker og poteter.
	• Støtte videreforedlingstiltak innen frukt, bær, grønnsaker og potet
	• Støtte, synliggjøre og bidra til å utvikle økologisk planteproduksjon
	• Stimulere til økt dyrking av korn gjennom økning i areal , økt arealeffektivitet og økt kornkvalitet
MÅL: Forsterke og synliggjøre lokalmat og grønt reiseliv i Telemark	
3. Lokal mat og grønt reiseliv	• Styrke lokalt og regionalt samarbeid og koordinering av arbeidet med lokalmatproduksjon, foredling og lokalomsetning.
	• Videreutvikle festivaler/markeder og arrangementer med fokus på bruk av lokalmat og økologisk mat.
	• Bidra til synliggjøring av lokale produkter med identitet og særpreg.
	• Styrke verdiskapningen i landbruket og reiselivsnæringen i fjellområdene.
	• Synliggjøre lokalmat i reiselivsdestinasjoner.

MÅL: En robust og lønnsom landbruks- og bygdenæring i Telemark	
4. Andre produksjoner og satsingsområder (eks. Inn på tunet, fjørfe, gris, honningproduksjon og andre bygdenæringer)	Tiltak som skaper en robust og lønnsom landbruksnæring i fylket
MÅL: Bærekraftig skogbruk som langsiktig grunnlag for arbeidsplasser	
5. Skogbruk	Støtte tiltak og utredninger som fokuserer på logistikkutfordringer i skogbruket; veg, jernbane og tømmerterminaler.
	Bidra til at skogressursene i fylket utnyttes bedre gjennom økt avvirkning.
	Opprettholde fokus på investeringer i skogkultur
	Støtte opp om tiltak som styrker samhandling og synlighet i skognæringen
MÅL: Produksjon, salg og bruk av tre og bioenergi	
6. Trebruk og bioenergi	Øke bruk av tre i bygg og konstruksjoner
	Påvirke til økt bruk av tre ved om- og nybygging av landbruksbygg
	Initiere og støtte opp om prosesser for å utvikle nye bruksområder og ny industri med basis i tre som råstoff
	Støtte satsinger på utbygging av biovarmeanlegg basert på råstoff fra skogbruket
MÅL: Økt kompetansenivå og økt rekruttering innafor flere av produksjonene/næringene i landbruket	
7. Kompetanse og Rekruttering	Stimulere til økt rekruttering, likestilling og nettverksbygging i landbruket
	Legge til rette for gode prosesser og rådgivning ved eierskifte, med tanke på videreføring av drift og realisering av nye muligheter
	Styrke kompetanse innen økonomi, bedriftsledelse og innovasjon hos produsentene
	Tilrettelegging for økt kompetanse innen økologisk dyrking, med spesielt fokus på hagebruksproduksjonene.
MÅL: Telemark skal være et av landets mest innovative fylker for bynære og urbane landbrukssatsinger	
8. Bynært og urbant landbruk	Omdømmebygging - Skape en ny forståelsesakse mellom by og land
	Klima - Skape en mer klimanøytral matproduksjon og klimatilpassede byer
	Rekruttering - Skape arenaer for lærelyst og arbeidslyst
	Innovasjon - Bidra til innovasjon, entreprenørskap og økt verdiskaping
	Folkehelse - Bidra til bedre folkehelse
	Attraksjonskraft – Bidra til synliggjøre merverdien av grønnere byer
	Urbant tenkeloft og kontaktpunkt - Bidra til samarbeid og samhandling på tvers av sektorer og virkemidler

II. Status, mål og strategier for måloppnåelse innen de forskjellige prioriterte satsingsområder 2015-17.

1. Grovføretende husdyr: melk- og kjøttproduksjon

Melkeproduksjonen i Telemark kjennetegnes av små bruk som ligger spredt i kommunene. Det er et fortrinn at Telemark har mye grovførareal spredt over hele fylket. Det er viktig at kumelkproduksjonen holder seg stabil og at produksjonsmiljøet blir ivaretatt. Det er også viktig å ivareta og øke fokus på økologisk melkeproduksjon og omsetning. Beitedyr har stor betydning for skjøtsel av kulturlandskapet og betyr mye for reiselivsnæringen og lokalbefolkningen i Telemark.

Telemarksfe har hatt ytterlige tilbakegang de tre siste årene og er nå kritisk utryddingstruet. Norge har internasjonale forpliktelser når det gjelder genetisk mangfold. Det er derfor et nasjonalt ansvar å ta vare på rasen. Kua har sin plass når det gjelder turisme, lokalmat og seterdrift. Å få økonomi i foredling av produkter fra Telemarskua er en nøkkelfaktor for at flere vil ha dyra inn i fjøset og ut på beite og dermed forhindre utrydding av rasen.

Geitemelkproduksjonen i Telemark er stabil og holder fortsatt god kvalitet. Markedet ønsker flere produkter basert på geitemelk – her ligger et uutnyttet potensial.

Kjøttproduksjon viser fortsatt økning. I 2014 har antall ammekyr passert 2600 dyr. Markedet viser interesse for spesielle kjøttkvaliteter, både fra spesialiserte kjøttferaser og fra Telemarksfe. Utvikling i antall sau i fylket er negativt. I 2009 hadde Telemark over 25 000 voksne søyer, 5 år senere er tallet under 20 000 dyr. Det er viktig å ha fokus på produksjonsmiljøer og legge til rette for nybegynnere.

Det er vårt mål og bidra til en robust melke- og kjøttproduksjon i Telemark.

Strategier

- Støtte søknader som bidrar til produksjon av melk, lokalforedling av melkeprodukter og lokalomsetning av økologisk melk.
- Bidra til bærekraftig kjøttproduksjon, utvikling av spesielle kjøttprodukter fra spesialiserte husdyrraser og Telemarksfe.
- Stimulere tiltak som fører til utvikling av økologisk grovfør- og husdyrproduksjon med fokus på kvalitet.
- Styrke grovføretende husdyr som ressurs i fylket.

2. Planteproduksjon

Telemark har både historisk tradisjon og gode naturgitte fortrinn for produksjon av grønnsaker og poteter. Omfang av salg av grønnsaker og poteter på landsbasis er positiv og markedsandel av grønnsaker (arter og sorter) er økende. Dette kan gi grunnlag for nye produksjoner av grønnsaker og poteter og legge grunnlag for ny næringsinntekt for eksisterende og nye produsenter.

På industrimarkedet har ferdige foredlet råvarer en svært positiv utvikling. Alt tyder på at dette markedet vil fortsette å vokse. Pressing av frukt og bær til juice og andre drikker har også en positiv utvikling. Ferdig kuttete grønnsaker og diverse grønnsaker pakket sammen er kommet for å bli og det ser ut til at norske råvarer her kan finne nye muligheter i markedet. Telemark har gode forutsetninger for å øke produksjonen innen ferske og foredlete hagebruksproduksjoner (frukt, bær, grønnsaker og poteter). Det er på denne måten Telemark kan bidra til å nå de nasjonale og regionale mål til økt volum, mangfold og kvalitet i takt med en økende befolkning og økte markedsmuligheter.

Det er vårt mål å øke produksjon for de næringsgrenene hvor Telemark har gode naturgitte fortrinn.

Strategier

- Bidra til produksjon (volum og kvalitet) av frukt og bær til både konsum og industri
- Stimulere for nye arealer i produksjon av grønnsaker og poteter.
- Støtte videreforedlingstiltak innen frukt, bær, grønnsaker og potet
- Støtte, synliggjøre og bidra til å utvikle økologisk planteproduksjon
- Stimulere til økt dyrking av korn gjennom økning i areal , økt arealeffektivitet og økt kornkvalitet

Foto: Francisco Granados, Fylkesmannen i Telemark

3. Lokalmat og grønt reiseliv.

Samarbeid, kompetanse og kunnskap om markedet er nøkkelfaktorer for å lykkes med salg av produkter som bedriften tjener penger på. Samvirkebedriften «Regional Matkultur Agder Telemark SA» passer for både serveringsbedrifter, lokalmatprodusenter og lokale utsalgssteder. Andre bedrifter finner gode løsninger gjennom samarbeid på festivaler og markeder som Norsk Eplefest, Matkvartalet på Dyrsku'n, Jolemarknaden på Dyrskuplassen, matfestivalen Mersmak i Skien, Langesund Sjømat og Fiskefestival og sist men ikke minst Bondens marked Telemark.

Utvikling av fjellområdene i fylket med tilbud av reiselivsprodukter hvor gjerne lokalmat inngår, vil bidra til å styrke næringen. Utnytting av naturgitte og stedegne fortrinn er en nøkkelfaktor her. Dette kaller vi gjerne Grønt reiseliv og kjennetegnes av at bruken av natur- og kulturressurser skjer på en bærekraftig måte. Reiselivsprodukter skal i stor grad bygge på lokal kultur og tradisjoner kombinert med kunnskap om markedet. Med bærekraft menes at stedegne ressurser ikke ødelegges eller forringes gjennom bruk.

Det er vårt mål å forsterke og synliggjøre lokalmat og grønt reiseliv i Telemark.

Strategier:

- Styrke lokalt og regionalt samarbeid og koordinering av arbeidet med lokalmatproduksjon, foredling og lokalomsetning.
- Videreutvikle festivaler/markeder og arrangementer med fokus på bruk av lokalmat og økologisk mat.
- Bidra til synliggjøring av lokale produkter med identitet og særpreg.
- Styrke verdiskapningen i landbruket og reiselivsnæringen i fjellområdene.
- Synliggjøre lokalmat i reiselivsdestinasjoner.

Foto: Francisco Granados og Bob Gottschal, Fylkesmannen i Telemark

4. Andre produksjoner og satsingsområder

«Gårdsbruk som gir mulighet for å kombinere tradisjonell produksjon med ulike typer bygdenæringer, kan oppleves som mer attraktive å overta og drive videre» (Meld St.9, s 199). Det er viktig for å lykkes innen næringsutvikling at en skaper konkurransedyktige virksomheter og arbeidsplasser som er økonomisk bærekraftige. Det skal legges til rette for å videreutvikle lønnsomme bygdenæringer som baserer seg på bruken av gårdens ressurser.

Det er vårt mål å skape en robust og lønnsom landbruksnæring i fylket.

Strategier:

- Stimulere til tiltak som skaper en robust og lønnsom landbruksnæring i fylket

5. Skogbruk

Skogbruk har historisk sett vært og vil fortsatt være en viktig næring i Telemark. Oppbygde tømmerressurser over tid gir grunnlag for at hogstaktiviteten i fylket kan økes betydelig.

Endringer i den virkesforbrukende industrien medfører at effektiv logistikk av tømmer blir stadig viktigere. Fokus på å fortsatt bygge og vedlikeholde skogressursene under svingende markedskonjunkturer, er prioritert.

Fylkesmannen i Telemark har som mål å bidra til et **bærekraftig skogbruk som langsiktig grunnlag for arbeidsplasser og verdiskapning**

Strategier:

- Støtte tiltak og utredninger som fokuserer på logistikkutfordringer i skogbruket; veg, jernbane og tømmerterminaler.
- Bidra til at skogressursene i fylket utnyttes bedre gjennom økt avvirkning.
- Opprettholde fokus på investeringer i skogkultur
- Støtte opp om tiltak som styrker samhandling og synlighet i skognæringen

6. Trebruk og bioenergi

Det ligger et stort potensiale for økt trebruk i Telemark, både som byggemateriale og som energikilde. Bruk av tre i ulike sammenhenger er også en viktig del av løsningen på klimautfordringene. Produksjon av fornybar energi, karbonlagring og substituerende av andre energikrevende materialer er eksempler på dette.

Det er videre viktig å legge til rette for utvikling av nye anvendelsesområder og produkter basert på trevirke som råstoff. Telemark har mange fortrinn for etablering av ny trebasert industri. Det er vårt mål å bidra til økt fokus på **produksjon, utvikling og bruk av tre og bioenergi**

Strategier:

- Øke bruk av tre i bygg og konstruksjoner
- Påvirke til økt bruk av tre ved om- og nybygging av landbruksbygg
- Initiere og støtte opp om prosesser for å utvikle nye bruksområder og ny industri med basis i tre som råstoff
- Støtte satsinger på utbygging av biovarmeanlegg basert på råstoff fra skogbruket

Bilde: Fotoarkivet Fylkesmannen i Telemark

7. Kompetanse og rekruttering

God rekruttering og et høyt kunnskapsnivå er viktig for å utnytte ressursene og produksjonspotensialet i landbruket. Økt kompetanse på produsentnivå vil danne grunnlag for en mer ressurseffektiv, bærekraftig og lønnsom produksjon.

Markedet for landbruksprodukter er i stadig endring og høy innovasjonsevne er nødvendig for å kunne utnytte mulighetene. Det er viktig å øke kunnskap innen produktutvikling, økonomi og bedriftsledelse hos produsentene.

God rådgivning ved eiendomsskifter er en vesentlig faktor for å holde driften i gang og øke produksjonen på gårdsbrukene. Tidligere eiendomsoverdragelser og fokus på både naturgitte forutsetninger og menneskelige ressurser og ønsker er viktig.

Fylkesmannen ønsker å bidra til **høyere kompetansenivå og økt rekruttering i landbruket**

Strategier:

- Stimulere til økt rekruttering, likestilling og nettverksbygging i landbruket
- Legge til rette for gode prosesser og rådgivning ved eierskifte, med tanke på videreføring av drift og realisering av nye muligheter
- Styrke kompetanse innen økonomi, bedriftsledelse og innovasjon hos produsentene
- Tilrettelegging for økt kompetanse innen økologisk dyrking, med spesielt fokus på hagebruksproduksjonene.

Foto: Francisco Granados, Fylkesmannen i Telemark

8. Bynært og urban landbruk

Verden over registreres i dag en bølge av ulike grønne initiativ i og rundt våre byer. Motivene springer i hovedsak ut i fra gleden ved å dyrke selv, men også ut i fra de praktiske og økonomiske fordelene ved kortreist og egenprodusert mat. Bakteppet til det hele er situasjonen i verden i dag hvor finanskrisen, klimakrisen og en voksende matvarekrise i økende grad skaper utrygghet. I tillegg brukes grønne flater, ofte jordbelagte tak, i stadig større grad av samfunnsplanleggere til å dempe skadene av ekstremnedbør som begynner å bli en stor utfordring for byene våre.

Begrepet **urbant landbruk** bruker vi derfor i dag om et bredt knippe ulike initiativ og aktiviteter som primært baseres på det å produsere og omsette mat og planter i bynære miljøer. Alt i fra balkongkasser og tak, til villahager, ubenyttede områder og bynære landbruksarealer kan tas i bruk.

Begrepet **bynært landbruk** brukes om det profesjonelle, næringsbaserte og tradisjonelle landbruket i byens randsone og omkringliggende områder. Det omfatter generelt jordbruk, skogbruk og husdyrhold, men også alternativ virksomhet som Inn på tunet, andelsgårder, hestegårder, m.fl.

Det bynære og det urbane landbruket utfyller hverandre. De er en del av byens helhetlige matvaresystem, og må sees i sammenheng. Det urbane landbruket synliggjør det tradisjonelle for byens befolkning og skaper en dypere forståelse for matproduksjon og landbruksnæringens unike kvaliteter. Utenom selve matproduksjonen, er tilleggsverdiene og gevinstene mange ved en bevisst utvikling av det bynære og urbane landbruket, både for landbruket spesielt, men også for samfunnet generelt.

I spesielt nedre deler av Telemark registreres allerede i dag en økende aktivitet innenfor denne kategori landbruk. Fylkesmannen i Telemark ønsker å være en aktiv samfunnsutvikler på dette området, og vil derfor at **Telemark skal være et av landets mest innovative fylker for bynære og urbane landbrukssatsinger**

Strategier:

- **Omdømmebygging** – Skape en ny forståelsesakse mellom by og land
- **Klima** – Skape en mer klimanøytral matproduksjon og klimatilpassede byer
- **Rekruttering** – Skape arenaer for lærelyst og arbeidslyst
- **Innovasjon** – Bidra til innovasjon, entreprenørskap og økt verdiskaping
- **Folkehelse** – Bidra til bedre folkehelse
- **Attraksjonskraft** – Bidra til å synliggjøre merverdien av grønnere byer.
- **Urbant tenkeloft og kontaktpunkt** - Bidra til samarbeid og samhandling på tvers av sektorer og virkemidler